

Krasnorutskyy A, Smigunova O. Sociometric procedure as a socio-psychological method of learning the individual and the collective in management structure

The article stipulates that an important indicator of the team is its social psychological climate that makes it possible to determine the level of confrontation and conflict affect the overall performance of the employees. This should be considered in the process of management. Actuality use sociometric procedure as an effective method of socio-psychological study of socio-psychological climate in the organization (team, group, etc.). Advantages and disadvantages of parametric and nonparametric method sociometry procedures and sociogram.

Keywords: *management psychology, social psychological climate, social psychological methods, Sociometry, sociogram, parametric and non-parametric procedures.*

УДК 633/635:338.439.5

**СВІТОВІ ТЕНДЕНЦІЇ РОЗВИТКУ
ОРГАНІЧНОГО СІЛЬСЬКОГО ГОСПОДАРСТВА**

**ЛЕВКІНА Р.В., Д.Е.Н., ПРОФЕСОР,
НІКІТИНА О.М., АСИСТЕНТ,
ХАРКІВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ ТЕХНІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
СІЛЬСЬКОГО ГОСПОДАРСТВА ІМЕНІ ПЕТРА ВАСИЛЕНКА**

Постановка проблеми узагальненому вигляді. Питання безпеки та якості продовольчих товарів набули особливої актуальності у міжнародній торгівлі протягом останніх 15-20 років. Якість і екологічна безпека аграрної продукції стала одним з основних факторів внутрішньої і зовнішньої конкурентоспроможності країни. Висока потреба у органічній продукції, що асоціюється із якісною продукцією, яка не містить залишків мінеральних добрив, пестицидів тощо, вимагає поширення органічних технологій в сільському господарстві. Під впливом високих темпів зростання популярності та попиту на органічну продукцію сформувався органічний сектор світової торгівлі сільськогосподарською продукцією та продовольством.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Теоретичні та практичні аспекти розвитку світового ринку органічної продукції знайшли відображення у працях таких науковців та практиків: В.І. Артиш С.С. [1, 2], Г.Я. Антонюк, Р.М. Безус [3], О.О. Маслак [4], Е.В. Милованов [5], С.А. Шлапак [6] та ін. Проте подальшого дослідження вимагають проблеми і перспективи розвитку ринку

органічної продукції в Україні, визначення її місця на міжнародному ринку органічних продуктів.

Постановка завдання. Дослідження та аналіз стану розвитку світового ринку органічної продукції, надання рекомендацій щодо формування і подальшого розвитку органічного сектору в Україні.

Виклад основного матеріалу дослідження. Наразі у органічному світовому сільському господарстві зайнято достатньо великі площі земель: в Європі - 5,1 млн. га, Північній Америці - 1,5 млн. га, Латинській Америці - 4,7 млн. га, Австралії та Океанії - 10,6 млн. га. Останніми роками у Європі частка земель, переведених на органічне землеробство, збільшилася в результаті поступового та неухильного проведення починаючи з 1993 року Спільної політики ЄС щодо підтримки фермерів на підготовчому етапі переходу від традиційних технологій до органічного агровиробництва: Таким чином середні показники відведення земель під органічним виробництвом у країнах ЄС досягли рівня 4%, в тому числі, у Австрії та Італії - 8%, Швеції (є лідером у Європі) – 12 %. У Швейцарії даний показник перевищує 10%.

Нині на світовому рівні сформувалися повноцінні ринки органічної продукції зі своєю інфраструктурою, посередниками у розрізі сегментів: овочі та фрукти, дитяче харчування, сільськогосподарська сировина для переробки (насамперед, зерно), молочні продукти. Враховуючи кон'юнктуру цільового ринку, існуючу потребу у органічній продукції, ціна на яку перевищує традиційні продукти, а тому не може задовольняти всіх потенційних споживачів, темпи зростання товарообігу уповільнилися.

Наявність незадоволеного попиту в різних країнах відкриває додаткові можливості виходу на них нових виробників із постсоціалістичних країн та країн, що розвиваються. Одночасно країни ЄС і Швейцарія намагаються не втрачати свої позиції та запроваджують ресурсозберігаючі технології для зниження виробничих витрат, розширюють обсяги та асортимент продукції за рахунок малопоширених видів зернових і олійних культур, овочів, фруктів.

У 2015 р. у Фінляндії було зареєстровано 365 нових еко-ферм, що більше ніж коли-небудь за останні 12 років. На 2015 рік у Фінляндії було зареєстровано близько 4300 сертифікованих еко-ферм. Загальна площа органічних земель становить близько 205 тис. га або понад 9% сільськогосподарських земель країни.

До 2020 року площі земель під органічним виробництвом будуть збільшені до 20%. Зростає чисельність виробників біо-продуктів. Німеччина представляє собою найбільший ринок органічних продуктів у Євросоюзі й другий (після США) у світі. Саме вона є одним із найбільших імпортерів органічних продуктів у світі, щороку збільшуючи обсяги імпорту. Так у 2012 р. продажі органічної продукції в Німеччині збільшились у порівнянні з попереднім роком на 6 % і досягли 7 млрд. євро, таким чином займаючи більше 9 % обсягів світової торгівлі (63 млрд. дол. США).

За 10 років (1999-2009 рр.) кількість органічних ферм у Нідерландах збільшилася на 18%, довівши площі під органічним виробництвом до 51911 га порівняно 22997 га або на 125,7%. Обсяги торгівлі за цей самий період збільшилися від 235 до 647 млн. євро (на 175,3%), проте її частка у споживанні складає лише 1,1–2,3%. Близько 70 % (500–550 млн. євро) біо-продукції експортується при одночасному імпорті на суму 250–300 млн. євро. Уряд країни приділяє велику увагу розвитку органічному виробництву, загальний бюджет на його розвиток в Нідерландах на період 2008–2011 рр. становив 49,2 млн. євро [7].

Незважаючи на смкість органічного ринку Нідерландів у першій половині 2012 року продажі біо-продуктів збільшилися на 12 % або 47 млн. євро, довівши обсяги торгівлі до 445 млн. євро. За останні 10 років обсяги торгівлі збільшилися майже у два рази. Найпопулярнішими за обсягами продаж були: риба (+94% приросту торгівлі), м'ясо (+55%), кава, чай, какао (разом більше ніж на 25%) [7].

У 2012 році загальна вартість експортованих біо-продуктів зі США дорівнювала 446 млн. дол., що на 8% більше у порівнянні з попереднім роком. З них, до 75 % біо-продуктів експортовано до Канади, що є наслідком підписаної угоди про взаємне визнання сертифікатів біо-продукції. Вагомими напрямками торгівлі для США є Мексика і Європейський Союз. Проте зважаючи на відстань між США та країнами ЄС, термін і витрати на транспортування, торгівля між ними не більше 1%. Ринок біо-продуктів або органічних продуктів у США активно розвивається [8]. За даними Асоціації органічної торгівлі США (Organic Trade Association) у 2012 р. близько 81% родин купували такі продукти хоча б час від часу. За прогнозами даної асоціації, середньорічні темпи росту ринку органічних продуктів у США в складних відсотках (Compound Annual Growth Rate) будуть близько 14% ще протягом 2014-2018 рр. [9].

У 2012 році канадійці витратили на біо-продукти близько 3 млрд. дол. здійснюючи до 45 % торгівельних операцій у звичайних роздрібних магазинах. Починаючи з 2006 року обсяги продажу біо-продуктів в Канаді збільшилися втричі і досягли 1,6% [6].

Особливістю розвитку італійського ринку біо-продуктів є охоплення різних сегментів споживачів, в тому числі школярів (837 шкільних їдалень хоча б частково використовують екологічно чисті продукти), а тому лише у першій половині 2010 року продажі біо-продукції збільшилися на 9 %. Основними виробниками і постачальниками такої продукції є фермери (2176 фермерських господарств), що переважно орієнтуються на прямий продаж і намагаються уникати співпраці з посередниками.

За кількістю площ, зайнятих під органічним землеробством Іспанія досягла рівня Італії (більше 1 млн. га), що ознаменувалося відкриттям національної мережі магазинів біопродуктів (у 2010 році було зареєстровано 20 магазинів).

Згідно даних Agrarmarkt Austria (АМА), приблизно п'ята частина всіх сільгоспугідь Австрії оброблена відповідно до вимог, що пред'являються Євросоюзом до екологічного виробництва. У першому кварталі 2010 року порівняно з аналогічним періодом 2009 року обсяги продажу органічних товарів (молоко, сир, йогурт, масло) збільшилися на 30 %. Друге місце (27 % зростання) зайняли свіжі овочі. В цілому вартість реалізованих в країні екологічно чистих продуктів у 2009 році становила 984 млн. євро.

Незважаючи на кризу, у Великобританії були зареєстровані рекордні продажі органічного молока, виробленого у відповідності з екостандартами Євросоюзу та продуктів дитячого харчування (21 %). Загальна площа сільськогосподарських угідь, зайнятих під органічним виробництвом 2009 році становила 746516 га або 9 %.

Розвиток органічного виробництва французьких сільськогосподарських товаровиробників знаходиться під постійною увагою держави і відчуває на собі реальну фінансову допомогу. Це проявляється у цілеспрямованому формуванні мотиваційного механізму виробників та споживачів через виховання їх екологічної свідомості. При перевищенні доходів від виробництва органічної продукції 40% надаються пільгові умови оподаткування, що, в свою чергу, стимулює до збільшення обсягів виробництва і розширення асортименту [10, 11]. Політика держави дозволила за п'ять років з 2007 по 2012 збільшити ринкові операції з 2,1 млрд. до 4,0 млрд. євро.

У Китаї, за даними Китайського центру сертифікації органічної продукції, експорт органічних продуктів в кінці 2009 року склав 464 млн. дол. США (1,2 % від загального сільськогосподарського експорту). Внутрішні продажі були набагато більшими - 1,587 млрд. доларів США (близько 0,2% від загального продовольчого споживання в країні). Більшість органічних продуктів на внутрішньому ринку - імпортні.

За статистичними даними у тому ж році обсяги російського ринку склали близько 60 млн. дол. і мають впевнену тенденцію до зростання. Цьому сприяє зростання попиту на органічну продукцію, що поширюється не лише на крупи, сухофрукти, муку та хлібобулочні вироби, а й на продукцію переробки (консервовані та заморожені овочі, фрукти). Проте переробна галузь є поки слабо розвиненою, а організаційні заходи на даному шляху потребують чіткого визначення і вдосконалення у напрямку створення виробничо-збутових коопераційних ланцюгів.

Україна пройшла складний шлях у формуванні ринку органічної продукції та визначенні правових, адміністративних та економічних умов органічного виробництва. Нарешті у 2014 р. вступив у дію підписаний 03 жовтня 2013 р. Закон України № 425-VII «Про виробництво та обіг органічної сільськогосподарської продукції та сировини» [12]. Законом визначаються не лише правові та економічні основи виробництва та обігу органічної сільськогосподарської продукції та сировини, а й заходи контролю та нагляду за такою діяльністю; заходи формування та забезпечення справедливої конкуренції; створення і функціонування ринку органічної продукції та сировини; раціонального використання і відтворення ґрунтів; гарантування належної якості продукції, що пройшла сертифікацію [12, с. 4].

За відсутності відповідних підзаконних актів процедура органічної сертифікації вітчизняних виробників відбувається за діючими міжнародними стандартами, найчастіше це норми Європейського Союзу.

Лідерами органічного сільськогосподарського виробництва в Україні є ПП «Агроєкологія» (Полтавська область), група компаній «Етнопродукт» (Чернігівська область), ТОВ «Галекс-Агро» (Житомирська область), органічне господарство «Махаріші» (Херсонська та Миколаївська області), ПП «Мельник» (Вінницька область), ТОВ «Чистий продукт-С» (Донецька область). З кожним

роком кількість таких компаній зростає. Так за даними офіційних статистичних і аналітичних матеріалів IFOAM (International Federation of Organic Agriculture Movements), на початок 2003 року в Україні було зареєстровано лише 31 підприємство з органічною сертифікацією; а вже на початок 2014 року було сертифіковано 182 підприємства.

Органічний ринок України розвивається достатньо високими темпами. Мода (попит) на органічні продукти харчування сформувалася разом з усвідомленням необхідності прояву турботи про власне здоров'я і життя близько 30 років тому [13]. Якщо в 2008 році обсяги ринку органічних продуктів становили 0,65 млн. дол., то вже у 2011 році - збільшилися до 4,5-5,5 млн. дол. [2].

За даними Федерації органічного руху України, в 2012 році було зареєстровано і сертифіковано як органічні 270,3 тис. га сільськогосподарських угідь, що на 11,7% більше, ніж у 2005 році. Постійно зростає кількість фермерських господарств, що зацікавлені у освоєнні нового ринку та диверсифікації виробництва.

Ринок органічних продуктів приваблює інвесторів високою рентабельністю, яка становить понад 30% у перші роки діяльності та при правильному веденні землеробства, виконанні всіх необхідних агротехнологічних операцій, вимог до сівозміни та застосуванні додаткових посівів сидератів, може зростати до 70-100 % [14]. На даний момент органічне виробництво є привабливим переважно для вітчизняних інвесторів, проте його активний розвиток та потенційно високий рівень прибутковості має всі можливості для залучення іноземних інвестицій саме на даному етапі, коли ринок знаходиться на стадії формування. Адаже за прогнозами Федерації органічного руху України ринок органічних продуктів в країні перебуває на початку буму [5].

Висновки. Таким чином, аналіз розвитку світового ринку органічних продуктів свідчить про стабільні темпи зростання обсягів виробництва та споживання в цілому, і у високорозвинутих країнах (насамперед, країнах ЄС) зокрема. Тому, враховуючи необхідність розвитку експортного потенціалу аграрного сектору держави, підвищення родючості ґрунтів, охорони навколишнього середовища, збереження здоров'я нації шляхом насичення внутрішнього ринку України сертифікованими органічними продуктами, вважаємо доцільним подальший збалансований розвиток органічного ринку.

Література

1. Артиш В.І. Організаційно-економічні передумови формування ринку екологічно чистої продукції в Україні / В.І. Артиш // Економіка АПК. – 2009. – № 2. – С. 117-120.
2. Артиш В.І. Перспективи формування ринку органічної продукції в Україні / В.І. Артиш, Г.М. Чорний // Науковий вісник НУБіП України. – 2010. – Вип. 154. – С. 23-29.
3. Безус Р. М. Ринок органічної продукції в Україні: проблеми та перспективи / Р.М. Безус, Г.Я. Антонюк // Економіка АПК. - 2011. - № 6. – С. 47-52.
4. Маслак О.М. Ринок органіки в Україні: стан та перспективи: [Електронний ресурс] / О.М. Маслак. – Режим доступу до журналу: <http://www.agrobusiness.com.ua/component/content/article/>
5. Милованов Е.В. Перспективы развития рынка органических продуктов Украины [Электронный ресурс] - <http://www.mayger.ua/ru/analitika/perspektivy-razvitiya-rynka-organicheskikh-produktov-ukrainy/>
6. Шлапак В.О. Рынок органической продукции и перспективы его развития в Украине [электронный ресурс] - <http://agrocart.com/2918/rynok-organicheskoy-produkcii-i-perspektivy-ego-razvitiya-v-ukraine>
7. The Netherlands: exploration as a main part of organic market (2011). Biolan Ukraina (Biofield Ukraine), 8,6-10 (in Ukr.)
8. U.S. Organic Food trend forecasted for growth through 2018 [Текст] [Електронний ресурс]. – Режим доступу до джерела: <http://communities.washingtontimes.com/neighborhood/omkara/2013/dec/2/us-organic-food-trend-forecasted-growth-through-20/#ixzz2tyUn4y4d>
9. Экспорт био-продуктов из США [Електронний ресурс] - <http://rebenok.eu/us-news-2/item/234-ecsport-bio-produktov-iz-usa>
10. Франция: рынок био-продуктов за прошедшие 5 лет удвоился [электронный ресурс] -<http://rebenok.eu/us-news-2/item/239-rynok-bio-produktov-udvoilsya>
11. The French organic sector continues to expand to meet the food demand for organic products (2013). Retrieved from www.agencebio.org
12. Закон України від 03.09.2013 р. № 425-VII «Про виробництво та обіг органічної сільськогосподарської продукції та сировини». [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/425-18>

13. Неліна В.С. Органічні харчі замість «хімії»: [Електронний ресурс] / В.С. Неліна. – Режим доступу до журналу: <http://www.umoloda.kiev.ua/number/1660/237/58574/>

14. Левкіна Р.В. Проблемні аспекти участі підприємств-виробників овочів на органічному ринку / Р.В. Левкіна // Вісник Харківського національного аграрного університету ім. В.В. Докучаєва. Сер. : Економічні науки. - №7. – С. 119-126.

References

1. Artish V.I. (2009). OrganIzatsIyno-ekonomIchnI peredumovi formuvannya rinku ekologIchno chistoyi produktsiyi v UkraYinI (2009). [Organizational-economic conditions of formation of market environmentally friendly products in Ukraine]. *Ekonomika APK – Economy of AIC*, No 2, pp. 117-120 [in Ukrainian].

2. Artish V.I. Perspektivi formuvannya rinku organIchnoyi produktsiyi v Ukrayini (2010). [Prospects for the market development of organic products in Ukraine]. *Naukoviy vIsnik NUBiP Ukrayini – Scientific Journal NUBiP Ukraine*. – Vol. 2, pp. 23-29 [in Ukrainian].

3. Bezus R. M. (2011). Rinok organichnoyi produktsiyi v Ukrayini : problemi ta perspektivi [Organic market in Ukraine: Problems and Prospects]. *EkonomIka APK – Economy of AIC*, No 6. pp. 47-52 [in Ukrainian].

4. Maslak O.M. Rinok organiki v Ukrayini: stan ta perspektivi [Organic market in Ukraine: state and prospects]. Retrieved from <http://www.agrobusiness.com.ua/component/content/article/> [in Ukrainian].

5. Milovanov E.V. Perspektiviyi razvitiya ryinka organicheskikh produktov Ukrainiyi [Prospects of development of the market of products of organic Ukraine]. Retrieved from <http://www.mayger.ua/ru/analitika/perspektivy-razvitiya-rynka-organicheskikh-produktov-ukrainy/> [in Russian].

6. Shlapak V.O. Ryinok organicheskoy produktsii i perspektivy ego razvitiya v Ukraine [The market for organic products and the prospects of its development in Ukraine]. Retrieved from <http://agrocart.com/2918/ryinok-organicheskoy-produkcii-i-perspektivy-ego-razvitiya-v-ukraine> [in Ukrainian].

7. The Netherlands: exploration as a main part of organic market (2011). *Biolan Ukraina (Biofield Ukraine)*, 8,6-10 (in Ukr.) [in English].

8. U.S. Organic Food trend forecasted for growth through 2018 Retrieved from <http://communities.washingtontimes.com/neighborhood/omkara/2013/dec/2/us-organic-food-trend-forecasted-growth-through-20/#ixzz2tyUn4y4d> [in English].

9. Eksport bio-produktov iz USA [Export of products bio from USA] Retrieved from <http://rebenok.eu/us-news-2/item/234-Ecsport-bio-produktov-iz-usa> [in Russian].

10. Frantsiya: ryinok bio-produktov za proshedshie 5 let udvoilsya [France: organic products market over the past 5 years has doubled] Retrieved from <http://rebenok.eu/us-news-2/item/239-ryinok-bio-produktov-udvoilsya> [in Russian].

11. The French organic sector continues to expand to meet the food demand for organic products (2013). Retrieved from www.agencebio.org [in English].

12. Zakon Ukrayini vId 03.09.2013 r. № 425-VII «Pro vi-robnitstvo ta obIg organichnoyi silskogospodarskoyi produktsiyi ta sirovini» [Law of Ukraine of September 3, 2013 N 425-VII « On the production and turnover of organic agricultural products and raw materials»]. Retrieved from <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/425-18> [in Ukrainian].

13. NelIna V.S. Organichni harchi zamist «himiyi» [Organic food instead of "chemistry"]. Retrieved from <http://www.umoloda.kiev.ua/number/1660/237/58574/> [in Ukrainian].

14. LevkIna R.V. ProblemnI aspekti uchastI pidpriemstv-virobnikIv ovochIv na organichnomu rinku [Problematic aspects of the participation of enterprises producing organic vegetables on market]. Visnik Harkivskogo natsIonalnogo agrarnogo unIversitetu Im. VV Dokuchaeva. Ser.: Ekonomichni nauki – Journal of Kharkov National Agrarian University VV Dokuchaeva. Series. : Economic Science, No7, pp. 119-126 [in Ukrainian].

Левкіна Р.В., Нікітіна О.М. Світові тенденції розвитку органічного сільського господарства.

Представлено результати дослідження світових тенденцій розвитку органічного світового господарства. Аналіз розвитку світового ринку органічних продуктів свідчить про стабільні темпи зростання обсягів виробництва та споживання у високорозвинутих країнах. Враховуючи необхідність розвитку експортного потенціалу аграрного сектору, підвищення родючості ґрунтів, охорони навколишнього середовища шляхом насичення внутрішнього ринку України сертифікованими органічними продуктами, вважаємо доцільним подальший збалансований розвиток вітчизняного органічного ринку.

Ключові слова: *світові тенденції, сертифікація, органічна продукція, світовий ринок, міжнародні вимоги.*

Левкина Р.В., Никитина О.Н. Мировые тенденции развития органического сельского хозяйства.

Представлены результаты исследования мировых тенденций развития органического мирового хозяйства. Анализ развития мирового рынка органических продуктов свидетельствует о стабильных темпах роста объемов производства и потребления в высокоразвитых странах. Учитывая необходимость развития экспортного потенциала аграрного сектору, повышение плодородия почв, охраны окружающей среды путем насыщения внутреннего рынка Украины сертифицированными органическими продуктами, считаем целесообразным дальнейшее сбалансированное развитие отечественного органического рынка.

Ключевые слова: *мировые тенденции, сертификация, органическая продукция, мировой рынок, международные требования.*

Levkina R.V., Nikitina O. M. World progress of organic agriculture trends.

The results of research of world progress of organic world economy trends are presented. The analysis of world market of organic foods development testifies to the stable rates of increase of production and consumption volumes in highly developed countries. Taking into account the necessity of development of export potential agrarian to the sector, fertility-improving of soils, guard of environment by an internal market of Ukraine saturation by the certificated organic foods, deem it wise the further balanced home organic market development.

Keywords: *world tendencies, certification, organic products, world market, international requirements.*

УДК 330.352:338.432

**ІНТЕНСИФІКАЦІЯ СІЛЬСЬКОГО ГОСПОДАРСТВА ЯК
ОСНОВА СТАЛОГО РОЗВИТКУ АГРАРНОЇ ГАЛУЗІ**

**МАРЕНИЧ Т.Г., Д.Е.Н., ПРОФЕСОР,
ХАРКІВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ ТЕХНІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ,
СІЛЬСЬКОГО ГОСПОДАРСТВА ІМЕНІ ПЕТРА ВАСИЛЕНКА**

Постановка проблеми у загальному вигляді. Єдиною комплексною стратегією розвитку сільського господарства і сільських територій на 2015-2020 рр. передбачено створити основу для сталого розвитку сільського господарства та сільських територій відповідно до стандартів ЄС і міжнародних стандартів. Однією з конкретних цілей визначено покращення умов та ефективності ведення сільськогосподарського виробництва, сталості використання земельних ресурсів.